

УДК 314.7:330.101

О.А. МАЛИНОВСЬКА,
*доктор наук з державного управління,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
Національного інституту стратегічних досліджень*

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

За найзагальнішим розумінням, модернізація – це синонім усіх процесів удосконалення суспільства [1]. Як така вона тісно пов'язана з територіальними переміщеннями населення. Тисячоліття людської історії доводять, що будь-який поступ завжди супроводжувався переселеннями людей. Це однаково справедливо і для будівництва іригаційних систем давніх землеробів, і для освоєння нових земель доби великих географічних відкриттів, і для часів індустріальної революції. Міграції сприяли зростанню міст, розвитку промисловості і торгівлі, глобалізації світової економіки.

Достатньо свідчень цього є і в Україні. Зокрема, формування української нації та її державної організації, виникнення козацтва як стану вільних землевласників не можна відірвати від руху українців до південних степів та їх господарського освоєння. У новітні часи розвиток промисловості вимагав значного перерозподілу населення на користь міст та індустріальних центрів. Територіальна мобільність часто збігалася з соціальною, що в сукупності створювало необхідні передумови для динамічних трансформацій.

Найтісніший зв'язок між міграцією та розвитком незаперечний і нині. Разом з тим – він складний і неоднозначний. **Мета** даної статті полягає у визначенні первинності та вторинності цих явищ, тобто пошуку відповіді на запитання: міграція є причиною чи наслідком модернізації, чи виникає вона внаслідок відсутності модернізації, чи призводить до її гальмування.

У науковій літературі взаємозв'язок міграції та модернізації трактують як амбівалентний (див., наприклад, роботи Е.Лібанової, С.Пирожкова, О.Позняка, Г.Плущенка, Б.Гоша, Д.Масея та ін.). А переважання позитиву чи негативу залежить від теоретичних підходів, часової та просторової перспективи, рівня аналізу. Так, результати міграції по-різному оцінюються для глобальної чи національної економік, окремих осіб і домогосподарств, країн призначення та походження, в тривалій чи короткостроковій перспективі.

Класична економічна теорія розглядає міграцію як саморегулюючий механізм. Відповідно до неї, працівники прагнуть поліпшити своє становище шляхом переїзду до регіону з кращими можливостями отримання доходу. Якщо люди рухаються за вищим

заробітком, то капітал – у зворотний бік, тобто туди, де робоча сила дешевша. Поступово економічні умови вирівнюються [2, с.152]. Тобто міграція виступає як важлива складова модернізації. У цю схему цілком вписується розвиток капіталізму в Європі наприкінці XIX ст., коли до Нового Світу, за оцінками, переїхало до 50 млн. європейців. Відповідає їй і більш сучасний приклад країн, які донедавна були постачальниками робочої сили на міжнародний ринок праці, проте нині самі приваблюють численних мігрантів, зокрема, Італії, Португалії, Ірландії, Південної Кореї та ін.

Разом з тим інші історичні приклади доводять, що: міграція найчастіше виникає з країн, які відстають за темпами модернізації; у короткочасній перспективі модернізація виявляється надзвичайно руйнівною. Адже в суспільствах, що швидко трансформуються, значні маси населення вивільняються з традиційних форм зайнятості, внаслідок нерозвинутості фінансових ринків індивіди не можуть отримати кредит для започаткування бізнесу, відсутність страхування змушує шукати шляхів диверсифікації ризиків, водночас виникають обумовлені модернізацією нові споживчі потреби, що в сукупності призводить до поширення міграції як життєвої стратегії [3, с.146]. Це означає, однак, що міграція є результатом розвитку, а не його відсутності. Вона відбувається із суспільств, які модернізуються. Натомість в умовах стагнації помітна міграція не продукується.

Позитивний вплив міграції на розвиток видається більш ніж сумнівним з марксистських позицій. Адже надлишкова робоча сила з менш розвинутих країн абсорбується міжнародним ринком праці, де домінують розвинуті держави. Капітал імпортує робітників, щоб збільшити доходи, зменшити заробітну плату, створити резервну армію праці. Отже, міграція консервує і поглиблює нерівність, гальмує модернізацію країн-донорів. Так, співвідношення рівнів багатства багатих і бідних країн становило в 1820 р. 3 до 1, в 1913 р. – 11 до 1, в 1950 р. – 35 до 1, в 1973 р. – 44 до 1, а в 2001 р. – 78 до 1 [4, с.65]. Приклади Філіппін чи Мексики свідчать, що міграція не є автоматичною гарантією прискорення розвитку.

Сучасна наука, однак, виробила більш оптимістичний погляд на взаємозв'язок міграції та розвитку. Він базується на тому, що в умовах глобалізації формується загальна взаємопов'язаність і взаємозалежність. За таких умов перерозподіл робочої сили, що супроводжується потоками грошових переказів від мігрантів, працевлаштованих у розвинутих державах, своїм сім'ям у країнах, що розвиваються, сприяє зменшенню бідності, залученню фінансування для розвитку, поширенню модерних ідей виробництва та способу життя і тим самим певною мірою коректує світову асиметрію.

Звідси випливає, що міграція сприяє модернізації в глобальному масштабі. За підрахунками Світового банку, збільшення чисельності мігрантів на 8% забезпечує зростання глобального доходу на 0,6%, у т.ч. для країн, що розвиваються, – на 1,8%, а для розвинутих країн – на 0,4% [5, с.53].

Разом з тим, якщо в тривалій перспективі і в масштабах усього світу вплив міграції на модернізацію можна вважати позитивним, для окремої країни в певний конкретний проміжок її історії цей висновок далеко не однозначний. Наприклад, в умовах депопуляції, старіння населення та дефіциту працівників міграція перетворюється на важливий чинник розвитку країн призначення, натомість, втрати населення можуть загальмувати перетворення в країнах походження. Прибуття кваліфікованих мігрантів сприяє модернізації країн-реципієнтів, проте «відплив мізків» погіршує ситуацію в країнах-донорах. Можна навести й інші, протилежні діади. Так, прибуття дешевої робочої сили з-за кордону може загальмувати запровадження прогресивних технологій та форм організації виробництва у країнах призначення, водночас відплив надлишкових працівників з країн походження зменшуватиме соціальне напруження, стимулюватиме технічні нововведення і сприятиме розвитку.

Більш однозначними є оцінки результатів міграції на рівні мігранта та його сім'ї. Підвищення доходу сприяє покращанню умов життя, освіти, доступу до медичних, соціальних, культурних послуг тощо. Це знайшло підтвердження при нещодавньому дослідженні, проведеному ПРООН, де було застосовано новий індикатор розвитку людського потенціалу (ІРЛП) народів, на відміну від звичайного ІРЛП країн. Він фіксує рівень людського розвитку всіх осіб, народжених у відповідній країні, тобто не лише її населення, а й мігрантів, які проживають в інших державах. У 13 із 100 країн, для яких було зроблено розрахунки, ІРЛП індивідів виявився принаймні на 10% вищим, ніж ІРЛП їхніх країн. Ще в дев'яти популяціях різниця коливалася в межах 5–10%. У 11 з 90 популяцій, щодо яких було зроблено розрахунки за 1990–2000 рр., зростання цього показника виявилось більш як на 5% швидшим, ніж для їхніх країн [6, с.14].

Разом з тим, хоча загалом міграція покращує становище її учасників, проте й це не є загальним правилом. Все залежить від того, наскільки успішною вона була, чи досягнуто в результаті поставлених цілей, чи не була економічна, соціальна, емоціональна ціна досягнутого занадто високою для індивіда.

Таким чином, міграція несе значний модернізаційний потенціал, проте не є однаково вигідною для всіх акторів і в усіх аспектах. Отже, аналіз міграції як чинника модернізації в Україні передбачає вибір певної парадигми. По-перше, доцільно розглянути наслідки сучасних міграцій. По-друге, варто зосередитися на основному міграційному потоці.

На жаль, треба визнати, що найбільш типовим для України залишається вплив населення за кордон. Його основна причина полягає в гальмуванні реформ і покращання умов життя. ВВП країни у 2001 р. становив лише 40,8% від рівня 1990 р., а економічне зростання початку 2000-х рр. дало змогу забезпечити в 2008 р. тільки 74,1% цього рівня [7, с. 6]. Та внаслідок фінансово-економічної кризи ситуація знову погіршилася. Економічні негаразди супроводжувалися падінням доходів населення, збільшенням безробіття, яке 2010 р. зафіксовано на рівні 8,8%, тобто роботи не мали 1,7 млн. громадян [8].

Негативні тенденції в економіці збіглися в часі з процесами демократизації суспільства, забезпеченням права громадян на свободу пересування, що в комплексі обумовило численну еміграцію з України, як для постійного проживання, так і з метою працевлаштування.

Відповідно до даних ООН, за кордоном проживають 6,6 млн. осіб, народжених в Україні, або 14,4% населення. За чисельністю емігрантів Україна поступається лише Мексиці, Індії, Російській Федерації та Китаю [9, р. 249].

Більша частина української еміграції сформувалася історично і була або наслідком переміщень у рамках СРСР (наприклад, 3,6 млн. емігрантів з України проживають у Росії, великі групи – в Казахстані, Молдові), або політичної та етнічної повоєнної еміграції (за угодою про обмін населенням до Польщі виїхали до 800 тис. поляків, а з Польщі в Україну – 500 тис. українців, етнічний характер мала еміграція до Ізраїлю та Німеччини).

Упродовж періоду незалежності громади емігрантів з України за кордоном істотно поповнилися. За даними поточного обліку міграції, в 1991–2010 рр. виїхали 2,7 млн. осіб (2 млн. до країн СНД, 700 тис. – до інших країн, передовсім Ізраїлю, США, Німеччини [8]).

Але ці цифри не вповні відображають масштаби впливу населення. Перепис населення 2001 р. показав, що еміграційні втрати (нетто-міграція) насправді були в 1,7 рази більшими, ніж це зафіксував поточний облік [10, с.144]. Відміна контролю за пересуваннями громадян за допомогою інституту прописки призвела до значного недообліку міграцій, обрахунків яких базується на фактах реєстрації (зняття з реєстрації) за місцем прожи-

вання, оскільки не наражаючись на покарання громадяни далеко не завжди повідомляють органи влади про зміну місця свого проживання. Особливо тоді, коли вважають переїзд тимчасовим, тобто у переважній більшості випадків трудової міграції. Через це порівняння даних поточного обліку виїзду з України та даних про в'їзд українців країн призначення часто відрізняються в десятки разів. Тому, хоча починаючи з 2004 р. вітчизняна статистика фіксує нехай невеликий, однак позитивний міграційний баланс, навряд чи цей результат має заспокоювати. Адже розрахунки експертів ООН, які базуються на даних країн призначення про в'їзд українців, показують, що сальдо міжнародної міграції для України, як і раніше, є від'ємним: у 2000–2005 рр. воно становило -35 тис. на рік, а в 2006–2008 рр. – -16 тис., в подальшому скоротилося до -8 тис. [11].

Втрати населення великою мірою обумовлені трудовою міграцією, яка набула наприкінці 1990-х рр. масового характеру й досі залишається найбільш численним міграційним потоком. Як основа для науково-обґрунтованих оцінок її масштабів в українській науковій літературі використовуються передовсім два обстеження, які провела Державна служба статистики в 2001 та 2008 рр.

Екстраполяція на все населення результатів першого з них дало підстави оцінити трудову міграцію на рубежі тисячоліть між 2,3 і 2,7 млн. осіб, що становило 10% працездатного населення країни [12]. Це відповідало одночасним оцінкам, отриманим від дипломатичних представництв України у країнах перебування, а також оцінкам Міністерства соціальної політики, що були сформовані на основі аналізу ринку праці: внаслідок трудової міграції на ньому були відсутні близько 3 млн. громадян працездатного віку [13].

Друге обстеження, проведене 2008 р., показало, що впродовж 2005–2008 рр. хоча б раз на роботу за кордон виїжджали 1,5 млн. українців, або 5,1% працездатного населення [14]. Ця кількість включала також і тих, які виїхали раніше, продовжували працювати за кордоном, але відвідували Україну, щоб потім повернутися до місця роботи. Натомість, обстеження не охоплювало мігрантів, які впродовж трьох вказаних років не в'їжджали в країну, у зв'язку з чим їх можна віднести до переселенців, хоча самі вони часто продовжують вважати свою роботу за кордоном тимчасовою.

Таким чином, внаслідок успішного економічного розвитку початку століття трудова міграція з України дещо скоротилася. Однак, якщо вважати трудовими мігрантами також і тих, хто виїхав ще у 1990-ті рр. з трудовими цілями, проте на сьогодні зв'язки з батьківщиною практично втратив, то загальні її обсяги, як і раніше, можуть сягати 3 млн. осіб. Фінансово-економічна криза не призвела до зменшення їхньої чисельності, натомість динамізувала процес перетворення частини трудової міграції на переселенську: деякі мігранти відклали своє повернення на батьківщину, перевезли за кордон сім'ї.

За таких обставин вплив міграції на модернізацію країни є всі підстави розглядати з точки зору країни походження. Основним чинником модернізації, що обумовлений міграціями, для країн-донорів є заробітки мігрантів за кордоном, які вони пересилають на батьківщину. На тлі глобальної інтенсифікації міжнародних міграцій обсяги приватних переказів перетворилися чи не найпотужніший фінансовий міжнародний потік. За оцінками Світового банку, вони сягнули у 2010 р. 440 млрд. доларів. Найбільшими реципієнтами переказів є Індія (55 млрд. дол. США), Китай (51 млрд.), Мексика (22,6 млрд.), Філіппіни (21,3 млрд.) [9, р.26].

На відміну від іноземних інвестицій чи міжнародної допомоги, перекази не залежать від міжнародних фінансових інституцій та інвесторів. Вони вигідно відрізняються своєю стабільністю. В умовах криз справляють антициклічний вплив, оскільки при погіршенні ситуації вдома мігранти навіть збільшують допомогу родинам. Світовий банк відзна-

чив скорочення цього фінансового потоку в 2009 р. лише на 5,5%, а уже в 2010 р. його зростання на 6% [9, р.24].

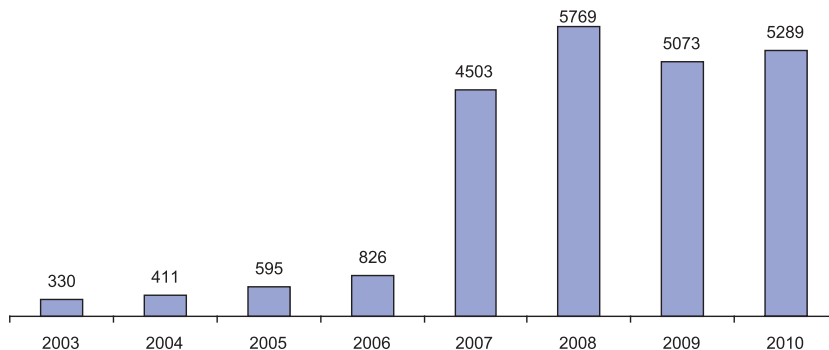

Рис. 1. Приватні перекази в Україну у 2003–2010 рр., млн. дол. США [9]

Масштаби приватних грошових переказів в Україну, за розрахунками Світового банку, перевищують 5 млрд. дол. США на рік (рис. 1). Оцінки Національного банку України навіть вищі. За даними НБУ, в Україну у кризовому 2009 р. надійшло 5370 млн. дол. приватних переказів, що було на 13% менше, ніж у 2008 р. [15]. Однак падіння ВВП внаслідок фінансово-економічної кризи було значно сильнішим, що і спричинило зростання частки трансфертів у ВВП з 3,4% у 2008 р. до 4,6% у 2009. Крім того, приплив коштів до країни іншими каналами значно зменшився. Зокрема, прямі іноземні інвестиції скоротилися з 9,9 млрд. дол. США в 2008 р. до 4,7 млрд. дол. США в 2009 р. Отже, перекази стали важливим джерелом фінансування української економіки, повною мірою підтвердивши свій антициклічний характер.

Перекази справляють позитивний вплив на платіжний баланс, зменшуючи його дефіцит, виступають важливим джерелом фінансування імпорту. Вони є ефективним інструментом боротьби з бідністю, оскільки напряму і безпосередньо адресовані людям, які їх потребують. Дослідження, проведене в 71 країні, що розвиваються, довело, що 10-відсоткове збільшення переказів у розрахунку на душу населення забезпечує скорочення бідності на 3,5% [16]. Вони, по суті, є засобом самодопомоги, завдяки якому багато родин не потребують державної підтримки.

Зароблені за кордоном кошти мігранти активно використовують для покращання умов проживання своїх сімей, оплати освіти та медичних послуг, що впливає на удосконалення людського капіталу. Як показало обстеження Державної служби статистики України 2008 р., крім щоденного споживання, заробітки мігрантів насамперед витрачаються на придбання, будівництво, ремонт житла, купівлю товарів тривалого користування, навчання та лікування.

За рахунок переказів відбувається самофінансування проектів малого бізнесу, які, як правило, не можуть розраховувати на отримання банківських кредитів, проте є вкрай важливими для розвитку економіки, створення нових робочих місць, зменшення бідності. Перекази сприяють стійкості та розвитку дрібних підприємств, оскільки виступають щодо них у ролі страхових фондів. Згідно з обстеженням Держкомстату 2001 р., серед осіб з міграційним досвідом частка самозайнятих була в 1,5 рази більшою, а частка роботодавців на третину більшою, ніж серед зайнятого населення України в цілому [17, с.139].

Тобто позитивний вплив міграції на ринок праці не обмежувався лише зменшенням напруження на ньому внаслідок працевлаштування частини працівників за кордоном. Адже мігранти-підприємці створювали робочі місця для себе чи членів своєї родини, а також наймали в середньому по 5 працівників. Тому, за підрахунками фахівців Інституту демографії НАНУ, за відсутності трудових міграцій рівень безробіття в Україні у 2008 р. був би в 1,6 разу вищим за фактичний, а повернення мігрантів та гіпотетична реалізація намірів відкрити власну справу (брались до уваги лише мігранти самозайняті чи підприємці) зменшила б чисельність безробітних на 10–14% [18, с.433–435].

Таким чином, перекази мігрантів мають значні соціальні результати, сприяють поступу економіки. Завдяки ним удосконалюється банкова система. Навіть спрямовані на споживання, вони сприяють зростанню реального сектору завдяки ефекту мультиплікатора, оскільки збільшення попиту стимулює виробництво: на матеріалах багатьох країн походження підраховано, що на 1 долар переказів виробництво зростає на 2 долари [19, р.192].

Цей ефект для України можна проілюструвати прикладом будівельної галузі. Значні житлові інвестиції заробітчани обумовили швидке зростання введення житла в експлуатацію в регіонах із значною трудовою міграцією за кордон, показники якого значно перевищували середньоукраїнський рівень. Ці капіталовкладення, вочевидь, спричинили ріст зайнятості. До того ж житлове будівництво обумовлює зростання попиту на будівельні матеріали, сантехніку, меблі, що в сукупності позитивно впливає на економічну ситуацію в країні.

Крім грошових переказів, є також соціальні трансферти, тобто ідеї, погляди (у тому числі щодо демократії, здорового способу життя, гендерних ролей, прав людини та громадянського суспільства), моделі поведінки та міжлюдські зв'язки, здатні використовуватися як соціальний капітал, які мігранти привозять на батьківщину. Особливо цінними є передані на батьківщину науково-технічні знання. Низка досліджень показала кореляцію між кількістю студентів, які навчаються у США, і кількістю посилань на наукові роботи, виконані у країні їхнього походження. Ще помітніша кореляція була виявлена між кількістю студентів з тієї чи іншої країни та кількістю наукових публікацій, підготовлених у співавторстві з американськими вченими [20]. У науковій літературі на доказ важливості соціальних трансфертів для країни походження часто наводиться приклад Індії: 19 з 20 провідних індійських компаній з виробництва програмного забезпечення створили або управляли ними колишні мігранти. Розвиток галузі дав змогу відкрити 400 тис. нових робочих місць, отримати прибутки, що перевищили 6 млрд. дол. на рік. Країна почала перетворюватися з експортера інженерно-технічних працівників на експортера високотехнологічних товарів і послуг [21].

Вплив трансфертів мігрантів на розвиток країни походження все ж не є однозначно позитивним. Так, нові ідеї та погляди можуть призводити до втрати національно-культурних надбань. Грошові перекази, якщо приплив коштів не супроводжується адекватним збільшенням виробництва, здатні сприяти зростанню цін, інфляції. Зокрема, в Україні саме перекази великою мірою викликали економічно невиправдане зростання цін на нерухомість. Ще 2005 р. економісти попереджали, що вони можуть бути одним із каталізаторів формування спекулятивної «бульбашки» на ринку нерухомості, яка, у свою чергу, загрожує стабільності фінансових інституцій та надійності збереження заощаджень громадян [22, с.30], що цілком підтвердилося в роки кризи.

Навіть вплив міграції на скорочення бідності також викликає певні застереження. Адже до еміграції вдаються представники не найбідніших верств. Відповідно, саме їхні родини отримують грошові перекази з-за кордону. Хоча заробітки мігрантів сприяють

покращанню умов життя і зменшенню абсолютного рівня бідності, проте можуть посилювати майнову нерівність, створювати розподільчі лінії між родинами, де є мігранти, і тими, де їх немає.

Фінансова підтримка сімей мігрантів з-за кордону в деяких випадках призводить до знеохочення їх членів до продуктивної праці, оскільки заробітки в Україні є значно нижчими, ніж щомісячні перекази від заробітчанин (за даними центрів зайнятості, в охоплених еміграцією регіонах, зокрема Тернопільщині, Закарпатті, виникали ситуації, коли для виконання певних проектів було потрібно залучати робочу силу з інших регіонів країни). Покращання умов життя не забезпечує від поширення споживацьких настроїв, руйнування сімей, пияцтва, девіантної поведінки, що негативно впливає на трудовий потенціал.

Разом з тим дефіцит працівників, що вже сьогодні спостерігається в низці регіонів та галузей господарства, безумовно, є наслідком не переказів, а фізичної втрати країною частини працівників. За підрахунками, за відсутності міграції протягом 1989–2001 рр., перепис 2001 р. зафіксував би в Україні питому вагу осіб найбільш продуктивного віку (25–44 роки) на 0,5 відсоткового пункту більшу від фактично зафіксованої, а величину демографічного навантаження на населення працездатного віку – на 2,5% меншою [17, с.130].

Найсерйознішим викликом для модернізації країни є «відплив мізків», погіршення якісних характеристик зайнятих. Хоча підготовка спеціалістів впродовж років незалежності не лише не скорочувалася, а й зростала, за даними перепису, показники рівня освіти молодих поколінь погіршилися. За оцінками, в 1990-ті рр. Україна втратила 15–20% свого інтелектуального потенціалу внаслідок еміграції та переходу фахівців на роботи, що не потребували професійної праці та фахових знань [23, с.82].

Крім іншого, «відплив мізків» означає втрату країною своїх інвестицій в освіту та виховання фахівців, податкових виплат від них. Однак і цей, здавалося б, очевидний висновок, в умовах сучасної високої мобільності населення не однозначний. Адже втрати країни походження компенсуються переказами, інвестиціями, передачею наукових та технологічних знань, розвитком науково-технічної співпраці, покращанням міжнародного іміджу. А якщо фахівці, збагачені досвідом роботи за кордоном, повертаються на батьківщину, це сприяє підвищенню вартості її людського капіталу. Значні переваги для модернізації країни походження створює навіть тимчасове повернення спеціалістів та вчених, їхня присутність у віртуальному просторі певної сфери знань, що забезпечують обмін інформацією, ідеями, надання консультацій. Це переконливо доводить досвід таких країн, як Китай, Тайвань, Південна Корея, які впродовж десятиліть працюють над залученням фахівців-співвітчизників до повернення на батьківщину, досягли у цьому значних успіхів.

Таким чином, вплив міграції на модернізацію економіки та суспільства неоднозначний. Закладений у ній позитивний потенціал використовується недостатньо. Цьому є кілька причин. Основні з них лежать в країні походження: недовіра до влади, корупція, свавілля бюрократії, низька динаміка перетворень, відсутність необхідної інфраструктури тощо. Частина вини несуть і країни призначення. Вона полягає в надексплуатації та стигматизації мігрантів, обмеженні їхніх прав.

Попри це, в умовах глобалізації, для нинішнього етапу якої характерне небажане зростання міжнародної мобільності, міграція перетворилася на невід'ємний елемент світової господарчої системи, стала могутнім джерелом її розвитку. Отже, завдання полягає у тому, щоб уповні скористатися вигодами міграції для модернізації, паралельно мінімізуючи обумовлені нею проблеми.

Найважливішу коригуючу роль у цьому має відіграти держава. Натомість, недостатнє розуміння відповідних процесів може посилити негативні ефекти від міграції для розвитку. Отже, потрібна адекватна міграційна політика як необхідний компонент державної політики, урахування міграційної складової при розробці загальної стратегії розвитку.

Серед політичних пріоритетів на першому місті має стояти забезпечення легального та впорядкованого міграційного процесу та захисту прав мігрантів. З цією метою необхідно розвивати міжнародне співробітництво, укладати угоди про працевлаштування та соціальний захист громадян на роботі за кордоном, передовсім угоди щодо циркулярної міграції, яка найбільше відповідає інтересам і країни походження, і призначення, і самих мігрантів.

Для використання міграції в інтересах розвитку необхідною є цілеспрямована діяльність принаймні за чотирма напрямками: стимулювання переказів зароблених мігрантами коштів на батьківщину та їх ефективне використання; протидія негативним наслідкам «відпливу мізків»; заохочення повернення мігрантів; розвиток співпраці з громадами мігрантів за кордоном.

Успіх міграційної політики в інтересах модернізації насамперед залежить від усвідомлення пов'язаних з цим аспектом цілей, чітких знань щодо обсягів, складу, динаміки міграційних потоків, їхнього впливу на соціально-економічну ситуацію. Передумовою вироблення науково-обґрунтованих управлінських підходів є розвиток міграційної статистики та міграційних досліджень.

Політика може бути результативною лише за активної співпраці держави і громадянського суспільства, при залученні до прийняття рішень асоціацій мігрантів, розвитку постійного діалогу з ними.

Отже, лише наявність економічних умов, цілеспрямованих дій держави та інститутів громадянського суспільства здатні створити основи для отримання від міжнародної міграції позитивного результату для модернізації країни.

Джерела

1. *Михальченко М. І., Горелов М. Є., Дергачов О. П. та ін.* Політичні зміни в Україні в контексті трансформаційної і модернізаційної парадигм: порівняльний аналіз // Сучасна українська політика: Аналітичні доповіді Ін-ту політич. і етнонац. дослід. ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2008. – С. 7–88.
2. *Гош Б.* Управление миграциями : поиски отсутствующего режима? // Миграции без границ: эссе о свободном передвижении людей / Под ред. Антуана Пеку и Поля Гоштенера. – М.: ЮНЕСКО, 2009. – С.152.
3. *Массеу Д.* На пути к всеобъемлющей модели международной миграции // Мир в зеркале международной миграции/ Гл. ред. В.А.Ионцев. – М.: МАКС-Пресс, 2002.– (Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир; Вып. 10). – С.146.
4. *Глуценко Г.И.* Миграция и развитие : мировые тенденции //Вопросы статистики. – 2008. – №2. – С. 65–79.
5. *Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря/ ООН. Генеральная Ассамблея. Шестидесятая сессия. Пункт 54(с) повестки дня. Глобализация и взаимозависимость: международная миграция и развитие. А/60/871. – С.53.*
6. *Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие. Доклад о развитии человека 2009 /ПРООН. – М.: «Весь Мир», 2009. – С.14.*
7. *Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави / За заг. ред. В.М.Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – С.6.*

8. Сайт Державної служби статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. World Bank. Migration and remittances Factbook 2011. – Washington, 2010. – P. 249.
10. Комплексне демографічне дослідження в Україні/ За ред. Е.Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2005. – С.144.
11. UN Population division. – <http://www.esa.un.org/UNPP/p2k0data.asp>
12. Дослідження у сфері трудової міграції: Україна (аналітична доповідь) /Док-т для обговорення на Нац. тристоронньому семінарі з питань зовнішньої труд. міграції у рамках проекту МОП „Можливості проф. навчання, зайнятість і мігр. політика як фактори запобігання й скорочення масштабів торгівлі жінками в Україні” (2–4 лип. 2005 р.).
13. Стан та проблеми правового і соціального статусу сучасної української трудової міграції, Верховна Рада України. Парламентські слухання 17 листопада 2004 р., – <http://www.portal.rada.gov.ua>
14. Зовнішня трудова міграція населення України / Державний комітет статистики України, Український центр соціальних реформ. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – 118 с.
15. Національний банк України. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу. – http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf
16. *Ratha D., Mohapatra S., Scheja E.* Impact of Migration on Economic and Social Development. A Review of Evidence and Emerging Issues /The World Bank. – Policy research working paper 5558. – February 2011.
17. Міграційні процеси в Україні, сучасний стан і перспективи / За ред. О.В.Позняка. – Умань, 2007. – С.139.
18. Становлення середнього класу в Україні: домінанта національної стратегії України / [Каліцька В.В., Близнюк В.В., Крикун О.І., Мусіна Л.А., Скрипниченко М.І. та ін.]. – К.: Четверта хвиля, 2009. – С. 433–435.
19. Costs and Benefits of International Migration. World Migration Report 2005. – IOM, 2005. – P.192.
20. *Lowell L., Gerova S.* Diasporas and Economic Development: State of Knowledge. – Washington: World Bank, 2004. – Режим доступу: <http://www.siteresources.worldbank.org>
21. Социально-незащищенные группы населения. Отдельные вопросы: Решение новых вопросов в области миграции/ ООН. Экономический и Социальный Совет. – E/ESCAP/CESI(2)2// – 19 September 2005.
22. Трудова міграція і соціальний капітал Західного регіону України: проблеми і підходи до їх розв’язання /Регіональний філіал НІСД. – Львів, 2005. – С.30.
23. *Кучинська О.* Вплив інтеграційних процесів на економічну активність населення, зайнятість та ринок праці // Економіка та держава. – 2006. – № 3.– С.82–83.

Анотація. У статті йдеться про взаємозв’язок міжнародної міграції та модернізації, тобто розвитку та удосконалення суспільства. Зроблено висновок про його суперечливість, а також про значний позитивний потенціал міграції для розвитку, умовою використання якого є адекватна міграційна політика і на національному, і на міжнародному рівнях.

Аннотация. В статье идет речь о взаимосвязи международной миграции и модернизации, т.е. развития и усовершенствования общества. Сделан вывод о ее двойственности, а также о значительном положительном потенциале миграции для развития, условием использования которого является адекватная миграционная политика как на национальном, так и на международном уровнях.

Summary. The article analyzes the relationship of international migration and modernization, i.e. social development and improvement. The conclusion highlights its inconsistency as well as significant positive potential of migration for development. It could be use in the case if an adequate migration policy, at both national and international levels would be provided. In this regard Ukraine, which has grown into one of the largest suppliers of manpower in the international labour market in Europe, urgently needs to take into account the migration component in the overall development strategy, design and implement comprehensive migration policy. Policy priorities should list in the first place provisions for legal and orderly migration process and protection of migrants' human rights. For this purpose, Ukraine needs to foster international cooperation, to conclude agreements on employment and social protection of its labour migrants abroad with recipient countries. Applying migration for national development requires implementation of the state programs focusing on at least four major areas: promotion transfers of funds earned by migrants to their homeland and their effective use; countering the negative effects of "brain-drain"; promoting return of migrant workers to Ukraine and their productive employment; and developing cooperation with migrant communities abroad and engaging significant diaspora potential for the benefit of the national modernization.

***Ключові слова:** міграція, трудова міграція, перекази, модернізація.*

***Ключевые слова:** миграция, трудовая миграция, переводы, модернизация.*

***Key words:** migration, labour migration, remittances, modernization.*

Стаття надійшла до редакції журналу 04.12.2011 р.